

خطاب بہ مہرِ عالمتاب

لے امیرِ خادد لے مہرِ منیر	می کنی ہر ذرہ را روشن ضمیر
از تو ایس سوز و شہرا اندر وجود	از تو ہر پشید را ذوق نمود
می رود روشن تر از دستِ کلیم	ز دلق ز زمین تو در جوئے سیم
پر تو تو ماہ را محتاب داد	نعل را اندر دل سنگ آب داد
لالہ را سوزِ دروں از فیض تست	در رگِ او موجِ خوں از فیض تست
زگساں صد پرودہ را بر می درد	تا نصیب از شعاع تو برد
خوش بیاب صبح مراد آورده	ہر شجر را نخل سینا کرده

زگساں: مزید علیہ زگس

تو فروغِ صبح و من پابانِ روز	در ضمیر من چراغِ برفروز
تیرہ خاکم را سزا تو رکن	در تخیلی مانے خود ستور کن
تا بروز آرم شبِ افکارِ شرق	بر فروزم سینہ احوازِ شرق
از نواسے بچتہ سازم خام را	گردشِ دیگر و ہم ایام را
فکرِ شرق آزاد گرد و از فرنگ	از سر و دامن بگیر آبِ رنگ
زندگی از گرمیِ ذکر است بس	حریت از عفتِ فکر است بس
چوں شود اندیشہ تو مے خراب	ناسره گرد و بدستش سیم ناب
میر و اندر سینہ اش قلبِ سلیم	در نگاهِ او کج آید مستقیم
بر کراں از حرثِ ضربِ کائنات	چشم او اندر سکولِ بند حیات

موج از دریاش کم گردد بلند گوهر او چون خرف نازد بچند
 پس نخستین بایدش تطهیر و شک
 بعد از آن آسان شود تعمیر و شک

حکمتِ کلینی

پشتِ پادشاهِ حکیم سلطان می زند	تا نبوتِ حکیم حق جاری کند
خیرتِ او برنتابد حکمِ غیر	در نگاهش قصرِ سلطان کهنه دیر
تازه عوفانے دهد ایام را	پنجه سازد صحتش هر خام را
تا نیفتد مردی در بند کس	دریں او اللہ بس باقی ہوس
در کف خاک از دم او جان پاک	از نعم او آتش اندر شاخ تاک
خطرِ خدا اللہ را نگہبان است و	معنی جبریل و قرآن است و
از ضمیرش امتے آید بروں	حکمتش بر تراز عقلِ دو فنوں

پشتِ پادشاه: حکمِ دینا

حکمرانی بے نیازانہ تخت و تاج	بے کلاہ و بے سپاہ و بے خراج
از نگاہش فرودیں خیز و زلزلے	در دہرہم تلخ تر گدو زلزلے
اندراہ صبح گاہِ او حیات	تازہ از صبح نمودش کائنات
بگرد بر از زورِ طوفانِش خراب	در نگاہِ او پیامِ انقلاب
در سِ لَاحُوفِ عَلَیْهِمْ مِی اید	تا تلے در سینہ آدم تہد
عزم و تسلیم و رضا آموزدش	در جہاں مثل چراغِ افروزش
من نمیدانم چہ افسوں می کند	روح را در تن و گدو گوں می کند
صحبتِ او ہر حرف را در کند	حکمتِ او ہر نہی را پیر کند

لَا حُوفَ عَلَيْهِمْ: یعنی با یقین قرآنی لَا حُوفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

يَحْزَنُونَ یعنی یومین خوف و غم سے پاک ہیں۔

بہر کین محسب ثورا کن ریز ریز	بستہ دور فائدہ واگوئید کہ خیر
از دو حرفت رتی اَلَا اَعْلٰی اَلْهٰکِن	مرد حق! افسوس این دیر کین
عاقبتہ حال نے درجاءہ حال	فقر خواہی از تہمتی منال
نے زرد و سیم و قماش مرغ و نر	صدق و اخلاص و نیاز و سوز و درد
طوف خود کن گرد و ایوانے مگرد	بگذر از کاؤس و کئے اے زندہ مرد
گر کسی کم کن کہ شاہین ادب	از مقام خویش دور افتادہ
بر مراد خویش بند و آشتیاں	مرغک اندر شاخسار بوستانی
خویش را از مرغکے کتر مگیر	تو کہ داری فکرت گروں میر
بر مراد خود جہاں تعمیر کن	دیگر این نہ آسماں تعمیر کن
بندہ مومن قصائے حق شود	چل فنا اندر رضائے حق شود

پار سوتے بافضائے نیکیوں	از نصیبِ ریاکیا و آید بیوں
در رضائے حق فنا شو چوں سلف	گوہر خود را بیوں آرا از صدف
در ظلامِ این جهانِ سنگ و خشت	چشمِ خود روشن کن از نورِ شربت
تا نہ گیری از جلالِ حق نصیب	ہم نیابی از جمالِ حق نصیب
ابتدائے عشق و مستی قاہری است	انتہائے عشق و مستی لبری است
مردِ مومن از کمال است وجود	او وجودِ نصیب اور ہر شے نمود

گر گنجِ سرسوز و تاب از لالہ

جز بکام او نہ گردد مہر مہ

حکمت فرعونی

حکمتِ اربابِ کین را ہم بیان	حکمتِ اربابِ دین کردم عیان
مکرو فن و تخریبِ عالی تعمیر تن	حکمتِ اربابِ کین مکر است و فن
از مستام شوق دور افتاده	حکمتِ اربابِ دین آزادہ
تا بکامِ خواجہ اندیشہ غلام!	مکتب از تدبیر او گیر و نظام
بر مراد او کند تخریبِ دیدن	شیخِ ملت با حدیث و لغزشین
کس جز لغزش نیست جز چوبِ کلیم	از دم او وحدتِ قلمے دو نیم
کار او تخریبِ خم و تمسیر غیر	وائے قلمے کشته تدبیر غیر
از وجودِ خود نگرود با خبر!	می شود در علم و فن صاحبِ نظر

نقشِ حق را از نگینِ خود بشود	در ضمیرش آرزو ہا زاد و عمرو
لیے نصیب آمد از اولادِ غمخوار	بجاں بہ تن چو مردہ در خاک گوار
از ہمیاں بیگانہ پیرانِ کهن	نوجوانانِ چوین نمان مشغولِ تن
در دلِ شان آرزو ہا بے ثبات	مردہ ناپیدا از بطونِ اہمات
و خزانِ او بزلتِ خود اسیر	شوخ چشم و خود نما و خروہ گیر
ساختہ، پروا نختہ، دل باختہ	ابرواں مہشعل و دوزخِ آختہ
ساعتِ سیمینِ شان عیشِ نظر	سینۂ ماہی بوج اندر نگر
ملتے خاکِ سترِ او بے شرر	صبح او از شامِ اوقاں یک تہ
ہر زمان اندر تلاشِ ساز و برگ	کارِ او حکمِ معاش و ترسِ مرگ

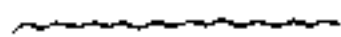
بطون: جمع بطون، پریش

اہمات: جمع اہم، مادر

متحان او بخل و عیش و دست	فاصل از مغز اند و اندر بند پرست
قوتت سرمان روا محمود او	در زبان دین و ایمان شود او
از حد امروز خود بیرون نجات	روزگارش نقش یک فردا است
از نیاگان دفتر سے اندر بخل	الاماں از گفته ہائے بے عمل
دین او عہد وفاستن بغیر	یعنی از خشیت حرم تعمیر ویر

آہ قوسے دل ز حق پر دست

مرد و مرگ بخریش را نشناخت

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

نخستین می گویم از مردان حال	امتنان را لا یجلال إلا بحال
لا و إلا احتساب کائنات	لا و إلا فتح باب کائنات
هر دو تقدیر جهان کاف نون	حرکت از لا زاید ان لا سکون
تازه رمز لا اله آید بدست	بند غیر الله را نتوان شکست
در جهانی آغاز کار از حرف لا	این نخستین منزل مرد حست
طلعتی که سوزنا و یک دم پدید	از گل خود خویش را با نه آید
پیش غیر الله لا گفتن حیات	تازه از بهنگامه او کائنات
از خیزش هر گریبان چاک نیست	در خور این شعله هر خاشاک نیست

جذبہ اور در دل یک بندہ مرد
 ہی کند صدرہ نشیں را نہ لودہ
 بندہ را با خواجہ خواہی در تیزہ
 تخم لادہ مشیت خاک اور برین
 ہر کرا ایں سوز با شد در جگر
 ہوش از ہول قیامت بیشتر
 لاکمقاہ ضرب کئے پے پے
 ایں خود عدہ ہمت نے آواز لے

ضرب اور ہر لودہ را سا نہ دہو

تا بروں آئی نہ گرد آب وجود

باتومی گویم نہ آیا ہم عرب
 تا بدانی پختہ و خام عرب
 ریز ریز از ضرب ولات و متنا
 در جہات آزاد از بند جہات
 ہر قیامتے کہتہ چاک از دست او
 قیصر و کسرے ہلاک از دست او

خوردہ: بجلی کی کرک

گاہ دشت از برق و بارش بند	گاہ بحسب از زور طوفانش بند
علمی در آتش او مثل خس	ایں ہمہ تنگامہ لاکا بود و بس
اندیس ویر کہن سپیم تپید	تا جانے تازہ آمد پدید
بانگِ حق از صبح خیر بمانے است	ہر چہ هست از تخم بر بمانے است
ایکے شمع لالہ روشن کردہ اند	از کفنِ حجتے او آورہ اند

لوحِ دل از نقشِ غیر اللہ مست

از کفنِ خاکش دو صدہ تنگامہ دست

ہم چناں بینی کہ در دورِ فرنگ	بندگی با خواجگی آمد بچنگ
روس را قلب جگر گرویدہ نول	از ضمیرش حروفِ کلا آمد بول
آں نظام کہنہ را بہ ہم زد است	تیز نیشے بزرگ عالم زد است

کہ وہ ہم اندر مقاماتش تک	لَا سَلَاطِينَ، لَا كَلِيْسَاءَ، لَا اِلٰهَ
نکرا اور تشریب و لاجماند	مَرْكَبٍ خَمْرًا سَوَّيْتَهُ الْاَنْزَانِد
آپیش روزے کا نذر و خیریں	خَمِيْشٍ رَاثِيْنَ تَمْدِيْدًا اَرْدَبَقْل
در معتام لانا یا سایہ حیات	سَوَّيْتَهُ الْاَلْمِيْ خَرَامِدْ كَانَتَات
لاؤا لاساز و برگ امتناں	فَعِيْ بِيْ اَشْبَاتِ مَرْكَبِ اَمْتَاں
در محبت پختہ کے گرد و خلیل	تَا نَكْرُوْدَ لَا سَوَّيْتَهُ الْاَوِيْل
اے کہ اندر حجرہ یا سازی سخن	نَعْرَةَ لَا پَشِيْشٍ نَمْرُوْدِيْ بَزْن
ایں کہ می بسینی نیز و باد و جو	اَرْحَبَلَالِ لَا اِلٰهَ اَكَاہِ شُو

ہر کہ اندر دستِ او شمشیرِ لاس است

جملہ موجودات را فرمانرواست

فقر

چسیت فقرے بندگان آب گل	یک نگاہِ راہِ میں، یک زندہ دل
فقر کارِ خویش را بچیدن است	برو و حرفِ کلامِ چیدن است
فقر خیرِ گر با نانِ شعیب	بستہ قرآکِ او سلطانِ مسیر
فقر ذوق و شوق و تسلیم و رضا	ما اینیم این متاعِ مصطفیٰ است
فقر بر کرو بیاںِ شخونِ زند	بر فوایس جہاںِ شخونِ زند
بر صفتِ امِ دیگراندا زود ترا	از زجاجِ الماسِ می سازد ترا
برگ و سازِ او ز دستِ کنِ عظیم	مرد و رویشے نہ گنجد در کیم

فواہیں: صحیح ناموس، مراد قدرت کی پوشیدہ قوتوں سے ہے۔

گنج اندر بزم کم گوید سخن	یک دم او گری صد سخن
بے پراں را فوق پرواز دہد	پیش را تمکین شہبانے دہد
با سلاطین در دست در فقیر	از شکوہ بویا لرزد سریر
از جنوں می افگند بھئے بھر	دارا ہند حلق را از جبر و قہر
می نگیرد جز بان صحر ہمت	کاند و شاہین گریز از جسم
قلب اورا قوت از جذب سلوک	پیش سلطان نعرۃ اولوک
آتش ما سوزناک از خاک او	شعلہ ترسد از خس و خاشاک او
بر نفیست دستے اندر نبرد	تا درو با قہیست یک ویش مرد
آہرہ سے نازد استخوانے اوست	سوزد ما از شوق بے پرواے اوست
خوشترین را اندر این آئینہ ہیں	تا ترا بخت ندر سلطان میں

حکمت میں دل فوازی ہائے فقر

قوتِ دین بے نیازی ہائے فقر

مومنوں کا گفتار سلطانِ دین	مسجد میں اس ہمہ روئے زمین
الاماں از گودشش تہ آسماں	مسجد مومن بدستِ یگراں
سخت کوشہ بندہ پاکیزہ کیش	تا بگیرد مسجد مولائے خویش
سے کہ از ترکِ جہاں گوئی مگو	ترکِ این دیر کہن تسخیر او
را کیش برون از دواستن است	از مقامِ آب و گل چہستین است
صیدِ مومن این جہانِ آب و گل	باز را گوئی کہ صیدِ خود بہل

مسجد میں اس طرح: تبلیغ ہے حضور رسالتِ آب کی ایک مشہور حدیث کی طرف

جس میں ارشاد ہے کہ تمام روئے زمین میری مسجد ہے۔

حل نشد این معنی مشکل مرا   شاہیں از افلاک بگریزد چرا
 وائے آن شاہیں کہ شاہینی نکرد   مرغکے از چنگ و نامد بدرہ

در کنا سے ماند زار دسرتگوں

پر نہ زد اندر فضا سے نیلگوں

فقر قرآن احتساب بہت بڑے   نے رباب وستی و رقص و سرود
 فقر مومن عیسیت؟ تسخیر جہات   بندہ از تاثیر مولانا صفات
 فقر کا فقر خلوت بہت در بہت   فقر مومن لہزہ بحد و بر بہت
 زندگی آن را سکون غار و کوہ   زندگی میں را زمرگ باشکوہ
 آن غار را جستن از ترک بدن   میں خودی را برفسان حق نمودن
 آن خودی را کشتن و اسوختن   میں خودی را چوں چراغ امر بخون

کنام: باز کے رہنے کی جگہ

فقر چوں عرباں شود زیر سپهر از نسیب او بلند و ماه و مهر

فقر عرباں گرمی بدر و حنین فقر عرباں بانگ تکبیر حسین رضی

فقر را تا ذوق عربانی نماند

آں جلال اندک مسلمانانی نماند

وائے ما اے وائے ایں ویر کین تیغ لاد رکفت تو داری نہ من

دل ز غیر اللہ بر پوز اے جواں ایں جہان کہند در باز اے جے ایں

تا کجا بے غیرت و بی زلیستن اے مسلمان مردوں اہست ایں زلیستن

مرد حق باز آفریند خویش را جز بہ قوری حق نہ بیند خویش را

بر عیار مصطفیٰ خود را زند

تا جہانے دیگرے پیدا کند

آہ زان قومے کہ از پا پر فتاد	میر و سلطان زاد و درویشے نژاد
داستان او پسر از من کہ من	چل گویم آنچہ ناید در سخن
در گلیم گریہ با گرد گرہ	این قیامت ندرین مہینہ بہ
مسلم این کشور از خود نامید	عمر با شد با خدا مرے ندید
لاجرم از قوت دین بدظن است	کاروان خویش را خود مہزن است
از سہ قرن این امت خوار و زول	زندہ بے سوز و سہرا اندول
پست بکشد دوزن نہاد و کوروق	مکتبہ ملائے او محروم شوق
زشتی اندیشہ او را خوار کرد	افتراق او را از خود بیزار کرد
تا نداند از مقام و منزلت	مرد ذوق انقلابا ندروش

افتراق : پراگندگی

قرن : صدی

خستہ و افسردہ و تخی ناپذیر	طبع اوسے صحبتِ مردِ خمیر
مجلس و قلاش و بے پیر است او	بندۂ رو کردۂ مولا است او
نئے بدل نور سے کہ شیطانے پرد	نئے بکف مالے کہ سلطانے پرد
گرچہ گوید از محنت ام با نیر	شیخ او لڑدِ فرنگی را مرید
زندگانی از خودی محرومی است	گفت ہیں را رونق از محکومی است

دولتِ اختیار را رحمتِ شہر

رقصِ ہا گردِ کلیسا کرد و مرد

ہی شناسی عصہ یا با ما چہ کرد	لئے تھی از ذوق و شوق و سوز و درد
از حجابِ مصطفیٰ بیگانہ کرد	عصہ مارا از ما سیکانہ کرد

ترجمہ: انگریزی لفظ لارڈ کا مفہوم

سوزاوتانا از میان سیند رفت	جو ہر آنتیند از آئینہ رفت
باطن این عصر را شناختی	داو اول خویش را دریا سختی
تا دماغ تو بہ پچا کس فناد	آرزوئے زنده در دل نژاد
اعتساب خویش کن از خود مرد	یک دو دم از غیر خود بیگانہ شود
تا کجا این خوف و مواسس ہراس	اندر این کشور مقام خود شناس
این سخن دارد بے شاخ بلند	برنگوں شلخ آستیان خود بند
نغمہ داری در گلوسے بے خبر	جنس خود بشناس باز اغانیج
خوشیتن را تیزی شمشیر	باز خود را در کعبہ امتدیروہ
اندر دین تست سیل بے پناہ	پیش او کہہ گران مانس گاہ

داو اول الخ: یعنی تڑپنے اپنے آپ کو پیٹنے ہی داو میں یاد دیا۔

میل نہ ٹھکس نہ نا آسٹون است   کہ جسے آسود نش تا بودن بہت
 من نہ ملائے نے خقیہہ نکاتہ در   نے مرا از فقر و درویشی خبر
 در سہ دیکر تیز بہین و سست گام   پختہ من خام و کار عم نام
 تامل پر ضمطراجم داوہ اند   یکہ گرہ از صد گرہ کشتاؤند

ہ از تب و تا ہم نصیب خود بخیر
 بعد ازین نماید چون مر و فقیر

مرد

مرد محکم زور و لانتخت	ما بیدان سرکوبت او سرکفت
مرد حراز لالہ روشن ضمیر	می نہ گرو و بندہ سلطان ضمیر
مرد حرجی اشتراک با ہے برد	مرد حجابا سے برد خال سے خورد
پائے خود را آسچناں محکم نهد	نیض رہ از سوز او بر می جهد
جان او پایندہ تر گرو در موت	بانگ تکبیرش بر لب از حرف و صوت
هر کہ سنگ آہ را داند ز حلاج	گیر و آں در ویش از سلطان خراج
گر می طبع تو از صہبائے اوست	جوئے تو پروردہ در مائے اوست

لانتخت: تبلیغ آیت قرآنی کی طرت یعنی خوف نہ کر۔

زرد روار سہم آں عرباں فقیر	پادشاہاں در قباہتے حیر
اور ورون خانہ ما بیرون در	سردیں مارا خبر اورا نظر
اور دستِ مصطفیٰ پیمانہ نوش	ما کلیسا دوست ما مسجد فروش
ما تہی پیمانہ او مست است	نے معانی را بندے نے ساغر پست
زالتش ما دو دو اور روشن ترا است	چہرہ گل از نعم او است
در حین او مست تقدیر اعم	دارد اندر سینہ بکیر اعم
اور خواہد رزقِ غلیظ از دستِ خیر	قبلاً ما گہ کلیسا گاہ دیر
اور نہ گنجد در جہان رنگِ بلبو	ما ہمد عیبِ فرنگ او عیبہ
آخر ما چھیت ہنہائے مرگ	صبح و شام ما بہ فکر سازد برگ
مرگ اورا از مقاماتِ حیات	در جہان بے ثبات اورا ثبات

گلی زلفیں صحنہ دارا سے دل	اہل دل از صحبت ماضی
اویسہ کردار و کم گوید سخن	کار ما وابستہ تخمین وطن
فخر او اول لالہ تیغے پر دست	ناگہ ایان کوچہ گد و فاقہ مست
خوشی از کوہ گراں جیسے کشاد	یا پر کاسے اسپر گرو بد
خانہ و پیا بائیں صاحب خاندان	محمدم و شوز ما بیکار شو
زندہ شوار صحبت ان زندہ مر	مشکوہ کم بر از سپر گد
صبرت مران خاوم کہ ہند	صبر سے زلفا زلفا
تسلی مراد عمر سے ناو وار	مرحمت سے پناہ و ناکار
پیش او کرد گراں کہتہ وہ یکے	سینہ میں وہ پوئے نہ چوویکے

روز صلح آں برگ و ساز انجمن   ہم چو بادست فرودیں اندر چمن
 روز کہیں آں محرم تقدیر خوش   گور خود می کند کار شمشیر خوش
 اے سرت گروم گریزان پتیر   دامن او گیر و بے تابا نہ گیر
 می نہ روید تخم دل از آب و گل   بے گناہے از خداوندان دل

اندر این عالم نیریزی باشی

تانیہ و نیزی بدان کسے!

در اسرار شریعت

بختہ با از پیر روم آہوستم   خویش را در حرفت و آہوستم
 مال را اگر بہرین باشی جمول   در وی نعم مال صحیح گوید رسول
 گزنداری اندام حکمت نظر   تو غلام و خواجہ تو سیم زند
 از تہی و ستان کشادہ تنان   از چنین منعم فساد تنان
 جدت اندر چشم او خواندست پس   کنگی را او خریدار دست پس
 در نگاہش نا صواب آ صواب   تو مرد از ہنگامہ غائب انقلاب

نعم مال صحیح: حدیث نبوی ہے مطلب ہے کہ اگر مال دولت
 دینی امور پر خرچ کرنے کے لئے جمع کیا جائے، تو وہ مال صالح ہے۔

خواجه ناز بنده مزدور خود   آہستے دخت مزدور برد
 در حضورش بندہ می ناله چوئے   بر لب اوقالہ ہائے پے پے
 نے بجاش بادہ و نئے در سبوت   کاخ تہمیس کرد و خود بگوت

اے خوش آن منعم کہ چوں ویش نسبت

در چنین عصر سے خدا اندیش نسبت

تا ندانی حکمتہ اکل حلال   بر جماعت رستین گرد وبال
 کہ یورپ میں مقام آگاہ نسبت   چشم او بنظر بند را اللہ نسبت
 او نداندار حلال و از حرام   حکمتش عام است و کاش تا تمام

بنظر بتو اللہ: تبلیغ ہے حدیث نبوی کی طرف جس کا مطلب ہے

کہ مومن اللہ کے نور سے دیکھتا ہے۔

اُمتے بر اُمتے و بگر چرود   دانہ ایس می کارو آں حال بُر
 از ضعیفان تاں بودن حکمت است   از تن شان تاں بودن حکمت است
 شیوہ تہذیب نو آدم وری است   پروہ آدم وری نو آگری است
 ایس بنوک ایس فکر چالاک بود   نور حق از سیئہ آدم ر بود

تا تہ و بالانہ گردو ایس نظام

دانش و تہذیب دین سو طائے خام

آدمی اندر جب این خیر و شر   کم شناسد نفع نور و از ضرر
 کس نماند ز شرش خوب کار   جاودہ ہوار و نا ہوار چسپیت

بنوک: بنا کی جمع، عربوں نے اس انگریزی لفظ کو

معرب کر لیا ہے۔

روشن از نورش غلام کائنات	شرع بر خیزد ز اعماق حیات
تا قیامت پخته مانند این نظام	گر جهان و اندر مش را حرام
با نگاہی دیگرے اور انگر	نیست این کار فقہان ایسے
بیخ او اندر غمیب مصطفیٰ است	حکمش از عدل است و تسلیم رضا
تو نمائی چون شود او بے حجاب	از فراق است آرزو با مینہ تاب
صلوات و کلمہ جو رضا ہے او طلب	از جدائی کہ چہ جان آیر طلب
نیست در احکام دین چیز دیگر	مصطفیٰ او از رضا و خیر
فقر و شاهی از مہمانت رضا	تخت عجم پوشید زیر پادشاهت
روز میدان عدالت و قیامت	حکم سلطان گیرد ز حکمش مثال

تا توانی گردن از حکمش پیچ تانہ سپید گردن از حکم تو پیچ

از شریعت احسن التَّقْوِيمِ شو

وارثِ ایمانِ ابرہہ، سیم شو

پس طریقتِ حسیّتِ اعلیٰ الاصفیٰ شرع را دیدن بہ اعماقِ حیات

فاش می خواہی اگر اسرار دین جز بہ اعماقِ ضمیرِ خرد مبین

گر نہ بینی، دین تو مجبوری است این چنین دین از خدا مجبوری است

بندہ تاقی را نہ بیند آشکار بر نی آید از حسبِ اختیار

تو یکے در فطرتِ خود غوطہ زن مرد حق شو بر ظن و تخمین متن

احسن التَّقْوِيمِ: تبلیغ ہے آیت قرآنی کی طرف، جس کا مطلب یہ ہے

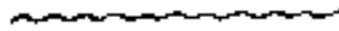
کہ جو د انسان کی ساخت نہایت احسن طریقہ پر ہوئی ہے۔

اندراں نہ پرودہ اسرارِ حسیّت	تا بہرین زشت و خوب کارِ حسیّت
ہم بہ جبریلِ امیں گروہِ قریب	ہر کہ از سترِ نبی گسیب و نصیب
تا کعب اور حجرہ می باشی مقیم	سے کہ می نازی بہ قرآنِ عظیم
تختہ شرعِ ہمیں را فاش کن	در جہاں اسرارِ دین را فاش کن
تختہ شرعِ ہمیں این است و بس	کس نہ گروہ در جہاں محتاج کس
مومنوں این نکتہ را ہنما عقند	مکتب و ملا سخن با سنا عقند
آتش او در خمیس را و فسرد	زندہ قومے بود از تاویلِ مُرد
شیخِ مکتب را بگو سنجیدہ ام	صوفیانِ با عقار اودیدہ ام
انکہ در دستِ آں بغیر از خود پیدا	عصرین پیغمبر سے ہم آفرید
در شریعت کم سواد و کم نظر	ہر یکے دانائے قرآن و خبر

عقل و نقل افتادہ مد بندہ ہوس   منبرِ شاہ منبرِ کاک است و بس
 زیرِ کلیاں نیست امیدِ کشور   استہیں ہا سبے بد بھیا چہ سو؟

کارِ اقوام و عملِ ناید درست
 از عملِ بنما کہ حق در دستِ تست

منبرِ کاک: کاک ایک قسم کی چھوٹی سی روٹی ہے۔ منبرِ کاک اس چوٹی میں رکھ
 کھتے ہیں جس پر نان باقی روٹی رکھ کر بیچتا ہے۔

اشکے چند برافراق ہندیں

اے جہاں اے ملک اے روگنگ	زلیقن تاکے پناں بے آب رنگ
بیر مرداں از فراست بے نصیب	نوجواناں از محبت بے نصیب
شرق و غرب آزا و ما نچیر غیر	خشت ماسرہا یہ تعمیر غیر
زندگانی بر مرا و دیگران	جاوداں مرگ است خواب گراں
نیست این مرگے کما یز آسماں	تخم اومی بالداذا عاق جباں
صیدا و نئے مروہ شو خواہ نہ گوہ	نئے ہجوم دوستان از زود و دود
جامہ کس در غم او پاک نیست	دو رخ او آں سوسے افلاک نیست
در ہجوم روزِ حشر او را محو	ہست و را مردن او فراسے او

پوششِ حق آں بند را برین چہ بود	ہر کہ این جانہ کشت این جاورد
فکش اورا فطرت از گیتی تشرود	آمتے کز آندہ فیضے نہ خورد
سخت چیں سنگ این نعاچ از ساحری است	عبارتِ نعت تاج از ساحری است
کافر می از کفر و دینداری زدیں	درگذشت از حکم این سحر میں
فتنہ ہائے کندہ باز آہنجختند	ہندیان با یک گراؤ نختند
نالت آمد در نزاع کفر و دیں	تا فرنگی قومے از مغرب زمین

کس نداند جلوة آب از سراب

انقلاب اے انقلاب اے انقلاب

از حضورِ حق طلب یک نہ ذول	اے ترا ہر لحظہ فکر آب و گل
نہ فلک سرگشته این بیک ذول است	اسیانش گرچہ در آب و گل است

تانتہ پنداری کہ از خاک است او	از بلندی ہائے افلاک است او
ایں جہاں اور احقر کونے دوست	از قبائے لالہ گیر بجئے دوست
ہر نفس یار و نگار اندر تیز	سنگِ ہ از ضربت او ریزدیز
اشنائے منبر و دار است او	آتشِ خود را نگہدار است او
ابجوسے و بحر ہا دار و بہر	می دہد جو شش ز طوفانے خیر
زندہ و پائندہ بے نان تنور	میرداں سماعت کہ گرد و بے حضور
چوں چراغ اندر شبستان بدن	روشن از روی غلوت و ہم آہن
ایں چنین دل خود نگہ اللہ مست	جز بہ درویشی نمی آید بدست

سے جوان دامن او محکم بگبیر

در غلامی زادہ آزاد میسر

سیاسیاتِ حاضرہ

محترمت می خواندا اور ایسے بصر	می کند بستہ غلاماں سخت تر
پروہ بردہ سے ملکیت کشید	گرجی ہنگامہ جمہور وید
کارِ خود را پنختہ کرد و خام گفت	سلطنت را جامع اقوام گفت
با کلیدش مسیح در تنواں کشود	در فضائیش بال و پر تنواں کشود
آشیاں در خانہ صیاد بند	گفت با مرغ قفس سے در بند
اونباشدایمن از شاہین و چرخ	ہر کہ سازد آشیاں و شت مرغ
تا کہ ہا اندر گلو سے خود شکست	از فسونش مرغ زیر کد آنہ مست
تشنہ میر و بر نم تا کش کیفیت	حریت خواہی بہ چاکش کیفیت

الحذر از گرمی گفت اراو   الحذر از حرف پهلودار اراو
 چشم با از سرمد اش بے نور تر   بنده مجبور از و مجبور تر
 از شراب ساکنیش الحذر   از قمار بد نشینش الحذر
 از خودی غافل نہ گردد مروت   حفظ خود کن حسب افیش منحور

پیش فرعونان بگو حرف نفیم
 تا کشت ضرب تو در یارا و ونیم

داغم از سوائی این کارواں   در آسیرا ندیدیم نور جان
 تن پرست و جاہ مست کم نگہ   اندروش بے نصیب اندک الہ
 در جسم زاد و کلیسا رامیدیا   پرده ناموس ما را بردید

پهلودار: ایسی باتیں کہ کئی معانی محل سکتے ہوں۔ سائیں: پیالہ

سینہ او از دل روشن تھی است	دامن اور اگر فتن ایلھی است
عید آہو با سنگ کورے نکرو	اندریں رہے بیکجہ بر خود کن کہ مرو
دل بہ غیر اشد واد، از خود گسست	آہ از قرمے کہ چشم از خوشیست
کوہ کاہی کرد و باد اورا بہر د	تا خودی در سینہ ملت بہر د
از بطون او مسلمانے نزا د	گر چہ وارو لا الہ اندر نہاد
آنکہ لرزد از سجود او زمیں	آنکہ بخشد بے یقینیاں را یقین
آنکہ از خوشی بروید لا الہ	آنکہ زیر تیغ گوید لا الہ
در حرم صاحب دلے باقی نماند	آن سرور آن سوز مشتاقی نماند
تا کعب باشی بہ بندیا ہر من	اسے مسلمان اندریں دیر کن
کس نیاید بے نیاز و تمیم شب	بہر با توفیق و لذت و طلب

زیستن تا کے یہ بھرا ندر چرخس

سخت شو چوں کوہ از ضبطِ نفس

گر چه دانا حال دل با کس نگفت

از تو دردی بخش تو انعمِ نعمت

تا غلام در عنای تو زاده ام

ز آستان کعبه و راقده ام

چل بنام مصطفیٰ خوانم درود

از خجالت آب می گردد وجود

عشق می گوید که ای محکوم غیر

سینه تو از زبان ما نشت درید

تا نداری از محمد رنگ بو

از در و خود می آلا تا ام او

از قیام بے حضور من میرس

از سجود بے سر و بدن میرس

جلوه حق گر چه باشد یک نفس

قسمت مرغان آزاد است و بس

مرد سے آزاد سے چو آید در سجد	در طوفان شش گرم رو چرخ کبود
ماہلماں از جلاشش بے خبر	از جمال لازد اشش بے خبر
از فلاسے لذتِ ایماں مجھ	گرچہ باشد حافظِ قرآن، مجھ
مومن است پیشہ و آفری است	دین و عرفانش سراپا کافر است
در بدن داری اگر سوزِ حیات	ہست معراجِ مسلمان در صلوات
و نداری خونِ گرم اندر بدن	سجدہ تو نسبت بجز رسم کہن

عیدِ آزادان شکوہ نک و دیں

عیدِ مسکماں ہجومِ مومنین!

ہست معراجِ مسلمان الخ: تلخیص حدیث حضور رسالت آج زکات و احسان کا
موضوع ہے کہ، ان معراج ہے مرد عجم کے لئے۔

حرفے چند با اُمتِ عربیہ

لے ورو دشتِ تو باقی تا ابد	نعمہ لا قیصر و کسر سے کہند
در جهان نوز و دور و ویر و زور	اولیں خوانند قرآن کہ بود
بمرا الا اللہ کرا آمیزتند	ایں چراغِ ادب کجا فروختند
علم و حکمت ریزہ از خوان گیت	آیہ فاضلہ تم اندر شان گیت
از و سب ایساں آتی لقب	لالہ دست از یک سحر عرب

لا قیصر و کسر ہی: تلمیح ہے شہرِ حدیث کی طرف اہلِ حدیث
 فلا قیصر یعنی: انج
 فاضلہ جعفر: تلمیح ہے سیدِ مسترفی کی طرف فاضلہ جعفر
 بمعنی: اخوانا۔

حزبت پروردہ آغوشِ اوست	یعنی امروزِ ام از دوشِ اوست
اوستے در پیکرِ اوم نہاد	اوتغاب از طلعتِ اوم کشاد
ہر خداوندِ کمن را او شکست	ہر کمن شایخ از ہم او غنچہ بست
گر می ہنگامہ بدر و تنہا	حیدر و صدیق و فائق و حسین
سلطت بانگِ صلواتِ نذر نبرد	قرارتِ الصفاتِ نذر نبرد
تیغِ ایوبی نگاہِ بایزید	گنجامے ہر دو عالم را کلید
محلِ دلِ راستی از یک جامے	انتملاطِ ذکر و شکرِ روم و سے

الصفات: سورہ قرآن کا نام ہے۔

ایوبی: سلطان صلاح الدین ایوبی رضی اللہ عنہ علیہ۔

بایزید: حضرت بایزید بسطامی مشاہیر اولیائے امت سے ہیں۔

روم و سے: یعنی حضرت جلال الدین رومی اور امام فخر الدین رازی۔

علم و حکمت، شرح و دین، نظم امور
اندرون سینہ دل ہانا صبور
حسنِ عالم سوزِ انحراد و تاج
انگہ از قد و سیماں گیر و خراج
اسی ہمہ یک لحظہ از اوقاتِ دوست
یک تجلی از تجلیاتِ دوست
ظاہر شش اسیں جلوہ ہائے دلفروز
باطنش از عارفان نہاں ہنوز

محمد حبیب مریدِ رسولِ پاک را

آں کہ ایمان داد و مشتِ خاک برآورد
عجاہل از غیرِ نظمی

حق ترا براں ترا ز شمشیر کرد
سادہاں در اکبالت یکر کرد
بانگِ تکبیر و صلواتِ عربِ ضرب
اندماں خوفا کشتا و شرق و غرب
اسے خوش آں مجذوبی و دلِ بزرگی
آہ زیں دل گیسوی افسرگی
کارِ خود را امتاں برفند پیش
تو ندانی قیمتِ صحرائے غمش

استی بودی آمه گزیده	بزم نمود را خود ز هم پاشیده
هر که از بند خوئی وارست نمود	پر که با بیگانگان پوسیت، نمود
آنچه تو با خویش کردی کس نکند	روح پاک مصطفی آمد بدوا
سای زافسون فرنگی بے خبر	فتنه با دستین او نگردد
از فریب او اگر خواهی طاعتی	اشترکش با از عرض خود بران
حکمتش بر قوم را بے چاره کرد	وحدت اعرابیان صد پاره کرد
تا عرب در صفت و آتش نهاد	آسمان یک نام اماں او نهاد
عصر خود را بنگر ای صاحب نظر	در بدن باز آتشی روح عطر
توست از جمعیت دین مبین	دین همه عزم است، اخلاص و تقوی
تا ضمیرش را از ذن فطرت است	مرد صحرا یا سپان فطرت است

از طلوعش صدر هزاران نجم غروب	ساده و طبعش عیار زشت خوب
نخچه را اندر وجود خویش ندان	بگذر از دشت دور و کوه و دین
تا قدر اسروده بمیدان ستمیز	طبع از با و سبب یابان کرده تیز
مستی او از ستمه گلخانه قسمت	عصر حاضر زاده ایام قسمت
اولین معجزه سار او تو بود	شارح اسرار او تو بود
شاه سے گردید بے ناموں و تنگ	تابه فرزندی گرفت او را فرنگ
کج خرابم و شوخ و بی یقین است او	گنچه شیرین است نوشین است او

مرد صحرا را آنچه ترک کن غلام را

بر حسب آیه خود برین ایام را

پس چہ باید کرد اے اقوامِ شرق

زندگی ہنگامہ برچید از فرنگ	ادویت زادنا لید از فرنگ
باز روشن می شود ایامِ شرق	پس چہ باید کرد اے اقوامِ شرق
شب گذشت آفتاب آمد پدید	در ضمیرش انقلاب آمد پدید
زیر گردوں رسم لادینی نہاد	یورپ از شمشیرِ خود بیل فساد
ہر زمان اندکسین برہ	گیگے اندر پستہین برہ
ادویت را غم نہیں از وقت	مشکلاتِ حضرتِ انساں از وقت

در نگاہش آدمی آب و گل است

کار دین زندگی سبے منزل است

